

Historia i obecne znaczenie bartnictwa

Żyjące w stanie dzikim pszczoły miodne na sośnie w wydrążonej przez człowieka barci. Fot.: J. Liedke

Widok od dołu na barć przygotowaną do zasiedlenia przez pszczoły. Poprzeczne listewki służą stabilizacji plastrów wypełnionych miodem. Fot.: J. Adamczewski

Pszczoły w swobodny sposób zabudowały komorę barci plastrami. Fot.: A. Majcher

Bartnik Andrzej Pazura demonstruje starą technikę wspinania się do barci za pomocą lin. Dzięki temu może on kontrolować barć i pszczelą rodzinę, oraz jeśli to możliwe, zbierać nadwyżkowy miód. Fot.: J. Adamczewski

Bartnictwo to historyczna forma pszczelarstwa leśnego, której początki sięgają wczesnego średniowiecza. Wiek wydobytego z Odry, wydrążonego przez człowieka pnia drzewa jest datowany na 1000 lat! Dzisiejszy region polsko-niemieckiego Nadodrza przez wieki charakteryzował się rozległymi obszarami leśnymi. Szczególnie w lasach Nowej Marchii, Łużyc i Pomorza stare sosny i dęby, czasem także lipy i graby, oferowały idealne siedliska dla dziko żyjących pszczoł. Bartnictwo rozwinęło się tutaj do rangi ważnego źródła dochodów ludności. Miód, wosk pszczeli i inne pszczele produkty, takie jak np. propolis, były niezwykle cennymi surowcami. Miód bardzo długo był w Europie najważniejszym produktem pełniącym rolę słodzika, podczas gdy wosk był niezbędny do produkcji świec dla kościołów, klasztorów i siedzib ludzkich. Dlatego leśni pszczelarze, zwani bartnikami, często korzystali ze szczególnych praw i tworzyli własne społeczności z ustalonymi zasadami i przywilejami. Typowe dla bartnictwa było drążenie w żyjących drzewach ulokowanych na wysokości kilku metrów sztucznych dziupli, tzw. barci, znakowanie tych drzew osobistymi znakami bartnymi, wspinanie się na nie przy pomocy specjalnego systemu lin, tzw. leziwa, w celu dokonania inspekcji barci i pozyskania miodu oraz ochrona rodzin pszczelich przed niedźwiedziami i innymi drapieżnikami.

Drążenie barci przez bartnika miało miejsce wiosną. Używał on do tego takich narzędzi jak siekiera, piesznia, czyli rodzaj dłuta na długim trzonku, i cieślica. Każda barć miała co najmniej dwa otwory – mniejszy, tzw. oko, służył pszczolom, a z drugiego, większego, korzystał bartnik podczas kontrolowania barci i pozyskiwania miodu. Wraz ze spadkiem liczby odpowiednio grubych drzew, a także dla własnej wygody, bartnicy zaczęli drążyć przycięte fragmenty pni, tzw. kłody bartne, i wieszać je na łatwo dostępnych drzewach lub nawet ustawiać w pobliżu swoich domostw. Począwszy od XVII wieku, gdy lasy zaczęły być eksploatowane coraz intensywniej i znikwały stare drzewa, bartnictwo zaczęło tracić na znaczeniu. Dzięki mobilnym ulom (tzw. skrzynkowym) rozwinęło się nowoczesne pszczelarstwo. Później stearyna i parafina zastąpiły wosk w produkcji świec, a uprawa trzciny i buraków cukrowych przyczyniła się do spadku znaczenia miodu.

Zanik bartnictwa na większości obszarów środkowej Europy nastąpił już w XIX w., ale np. w położonej na Uralu Baszkirii funkcjonuje ono do dziś jako tradycyjna, licząca sobie ponad 500 lat forma rzemiosła.

Dzisiejsze znaczenie

W ostatnich latach bartnictwo przeżywa godny uwagi renesans. Zwłaszcza w Polsce, na rozległych obszarach leśnych północno-wschodniej części kraju, znów pielęgnuje się jego tradycje, a dawną wiedzę przekazuje się i rozpowszechnia w praktyczny sposób. W 2020 roku UNESCO wpisało polskie i białoruskie bartnictwo na listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości.

Aktualne działania, partnerstwa i wydarzenia można śledzić na stronach internetowych - The websites provide information on current activities, partnerships and events

Über aktuelle Aktivitäten, Partnerschaften und Veranstaltungen informieren die Webseiten

www.osnolubuskie.szczecin.lasy.gov.pl

www.zeidlerei-maerkischeschweiz.de

www.tps-unitisviribus.org.pl

Ochrona przyrody i bioróżnorodność

Ponowne zasiedlanie rodzin pszczelich w dziuplach drzew sprzyja rozwojowi siedlisk o charakterze zbliżonym do naturalnego. Projekty bartnicze mają na celu wesprzeć zachowanie bioróżnorodności, zwiększyć odporność pszczoł miodnych dzięki bytowaniu w naturalnych warunkach oraz wzmocnić ich zdolność adaptacji do zmieniających się warunków środowiskowych.

Dziedzictwo kulturowe, turystyka i edukacja ekologiczna

Bartnictwo przypomina o wspólnych polsko-niemieckich korzeniach kulturowych. Tradycyjne techniki i narzędzia oraz dawna wiedza przekazywane są nowym pokoleniom przez muzea i stowarzyszenia oraz w ramach transgranicznych projektów edukacyjnych. Ich działania mają na celu pokazanie ścisłego związku między ludźmi, lasem i pszczolami. Kłody bartne w okolicach Słońska, zostały wydrążone w październiku 2025 r. i ustawione bądź powieszone wiosną 2026 r. w ramach projektu zrealizowanego przez wymienionych poniżej partnerów.

Die Geschichte und heutige Bedeutung der Zeidlerei

Die Zeidlerei war über Jahrhunderte ein bedeutender Wirtschaftszweig, auch hier in den Wäldern der deutsch-polnischen Oder-Region. Obwohl sie durch moderne Imkereimethoden verdrängt wurde, erlebt sie heute als Teil des kulturellen Erbes eine Wiederbelebung. Sie verbindet historische Traditionen mit aktuellen Fragen des Natur- und Artenschutzes und der Biologischen Vielfalt. Die Vermittlung des alten Wissens und die Installation von künstlichen Beuten in der Region sind Inhalte grenzüberschreitender Bildungsprojekte und von Bedeutung für die touristische Inwertsetzung der gemeinsamen Kulturlandschaft entlang der Oder. Die Klotzbeuten bei Słońsk wurden im Rahmen eines Projektes der unten genannten Partner im Oktober 2025 ausgehöhlt und im Frühjahr 2026 aufgestellt.

The history and contemporary significance of wild beekeeping

For centuries, wild beekeeping was a major economic sector, including here in the forests of the German-Polish Oder region. Although it has been supplanted by modern beekeeping methods, it is now experiencing a revival as part of our cultural heritage. It combines historical traditions with contemporary issues relating to nature conservation, species protection and biodiversity. Passing on this ancient knowledge and installing artificial hives in the region form part of cross-border educational projects and are important for promoting tourism in the shared cultural landscape along the river Oder. The log hives near Słońsk were hollowed out in October 2025 as part of a project by the partners given below and installed in spring 2026.

Tradycyjne narzędzia wykorzystywane w bartnictwie. Fot.: Ch. Bergmann

Dłubanie kłody bartnej tradycyjny sposób. Fot.: I. Engel

Kłody bartne można wywieszać na drzewach na wysokości 4–6 m lub ustawiać na ziemi. Miejsca ich lokalizacji powinny być ciepłe i suche, ale jednocześnie zapewniać cień podczas upałów. Fot.: Ch. Bergmann